

Олена Рогова*

Kharkiv, Ukraine

Дискусійні аспекти проблематики правового міфу

Дискусійні аспекти проблематики правового міфу

Анотація: Проаналізовано аксіологічні аспекти правового міфу та міфологічного сприйняття дійсності та з'ясовано, що можна виявити кілька взаємопов'язаних властивостей досліджуваного міфу, що дають змогу стверджувати тезу про його власну та інструментальну цінність. Зокрема, власна (онтологічна) цінність правового міфу виявляється у формуванні певної знакової системи, яка є відображенням правової реальності в свідомості людини (або суспільства). Міфологічне сприйняття дійсності, на нашу думку, є авторським, вибіркоким, певною мірою заангажованим.

Натомість інструментальну цінність правового міфу спостерігаємо в процесах пізнання людиною світу та правової реальності, в ході ідентифікації та самоідентифікації людини. Зокрема, правовий міф виступає не просто засобом пізнання та ідентифікації явищ правової реальності, а слугує надійним апологетом ціннісно-морального вибору людини та її поведінки, такою знаковою системою, яка має характер певної «індульгенції» для будь-яких дій (бездіяльності) людини.

Інструментальна цінність правового міфу не обмежується рамками гносеологічного процесу, завданнями спостереження та пізнання, а має потужний

потенціал впливу і трансформації правової реальності. Усвідомлення зазначеного потенціалу правового міфу відкриває широкий простір для його застосування з метою вкорінення в правову свідомість людини та, зрештою, цілого суспільства, відповідних правових (або антиправових) цінностей.

Визначено принципи взаємодії правового міфу та сучасної держави. Будь-який правовий міф потребує розповсюдження, соціальної підтримки, все більш широкого визнання, у найбільш амбітному підсумку – офіційного визнання та легітимації, що не можливо без потужного функціоналу держави. Легітимація правового міфу відбувається через його поширення в суспільстві, одержання соціальної підтримки та вкорінення спочатку в правову свідомість окремих індивідуумів, а поступово – в суспільну правову свідомість.

Можна стверджувати, що правові міфи пронизують всі рівні правової реальності сучасної держави, починаючи з правової свідомості (людини та суспільства) і закінчуючи процесами правотворення, правозастосування, правотлумачення.

Ключові слова: правовий міф, соціальний міф, самоідентифікація, правова реальність, сучасна держава, легітимація.

* Олена Рогова [Olena Rohova] – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правового регулювання економіки, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця [Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics]; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4482-0847>; e-mail: rogova31@ukr.net.

Discussive Aspects of the Issue of Legal Myth

Abstract: The axiological aspects of legal myth and mythological perception of reality were analyzed and it was found that several interrelated properties of the studied myth can be identified, which allow to assert the thesis about its own and instrumental value. In particular, the intrinsic (ontological) value of legal myth is manifested in the formation of a certain sign system, which is a reflection of legal reality in the minds of man (or society). Mythological perception of reality, in our opinion, is authorial, selective, to some extent biased.

Instead, the instrumental value of legal myth is observed in the processes of human cognition of the world and legal reality, in the process of identification and self-identification of man. In particular, the legal myth is not just a means of knowing and identifying the phenomena of legal reality, but serves as a reliable apologist for the value and moral choice of man and his behavior, such a sign system that has a certain „indulgence” for any human action (inaction).

The instrumental value of the legal myth is not limited to the framework of the epistemological process, the tasks

of observation and cognition, but has a powerful potential for influence and transformation of legal reality. Awareness of this potential of the legal myth opens a wide space for its application in order to root in the legal consciousness of man and, ultimately, society as a whole, the relevant legal (or anti-legal) values.

The principles of interaction of the legal myth and the modern state are determined. Any legal myth seeks to spread, social support, wider recognition, in the most ambitious end – official recognition and legitimacy, which is impossible without a strong state function. The legitimation of the legal myth occurs through its spread in society, receiving social support and rooting first in the legal consciousness of individuals, and gradually – in the public legal consciousness.

It can be argued that legal myths permeate all levels of legal reality of the modern state, from legal consciousness (man and society), and ending with the processes of law-making, law enforcement, interpretation.

Keywords: legal myth, social myth, self-identification, legal reality, modern state, legitimation.

1. Вступ

Як відомо, французький філософ та антрополог К.° Леві-Стросс (1908–2009 рр.) присвятив чимало своїх наукових пошуків феномену міфу, міфологічному мисленню первісних людей, зробивши оригінальні та яскраві висновки, якими ще й сьогодні послуговуються не тільки антропологія, а й філософія, соціологія, історія, політологія і, безперечно, право. Леві-Стросс розробив та запровадив нову методологію дослідження первісного суспільства в руслі соціальної антропології. Вважають, що саме він «почав розглядати первісні суспільства як структурно впорядковану й організовану сукупність знакових систем (міфу, ритуалу, жесту, спорідненості, права та ін.)» (Завальнюк, 2012, с. 46–47).

Час засвідчив, що міф і міфологічне мислення як елемент свідомості первісної людини не пішов у минуле разом з нашими пращурами, а скоріше «причаївся» у глибинах свідомості людини сучасної, цілком раціональної, озброєної науковими знаннями й технологіями і, на перший погляд, абсолютно вільної від казкового, міфологічного сприйняття та засвоєння світу. Тим більш цікавими, можливо, контрверсійними можуть

виявитися наші висновки. Навіть поверховий аналіз зв'язків сучасної людини в соціумі забезпечує спостерігачеві безліч прикладів створення та поширення різноманітних міфів. Безперечно, це свідчить про певний «соціальний запит» щодо міфологічного сприйняття та інтерпретації дійсності. Зазначені чинники, на нашу думку, свідчать про актуальність опрацювання проблематики правового міфу, спонукають до науково-практичної дискусії навколо дискусійних аспектів зазначеної проблематики, особливостей цього явища, його місця в правовій системі суспільства та держави.

З урахуванням зазначеного *мета* нашого дослідження – проаналізувати дискусійні аспекти проблематики правового міфу як складного феномену сучасної правової реальності.

Мета дослідження зумовила потребу вирішення таких науково-дослідницьких завдань: проаналізувати аксіологічні аспекти правового міфу та міфологічного сприйняття дійсності; визначити принципи взаємодії правового міфу та сучасної держави; обґрунтувати перспективи подальших наукових досліджень.

У процесі дослідження проблематики правового міфу було використано загальнонаукові *методи*

дослідження – емпіричні (зокрема, спостереження, опис) й теоретичні (аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, індукція, дедукція тощо), а також системний, функціональний методи, що дало змогу виявити дискусійні, недостатньо вивчені аспекти проблематики правового міфу.

2. Основний текст

Як зазначено в Аналітичній доповіді Національного інституту стратегічних досліджень (Баровська, 2013, с. 9), проблема ролі міфу в суспільно-політичній діяльності достатньо мірою відображена в роботах вітчизняних дослідників (Даниленко Ю., 2008; Зубрицька Л., 2005; Полисаєв О., 2009; Шайгородський Ю., 2009). На нашу думку, непересічний внесок у розробку проблематики правового міфу зробила Тіщенко Ю. В. За її висновками, «сучасна філософія права і загальнотеоретична юриспруденція здебільшого залишають проблематику міфу в праві на узбіччі філософсько-правового дискурсу, оскільки саме визнання існування в праві міфів суперечить віковій традиції розгляду права як суто раціональної логічної конструкції, осягнення якої повинно відбуватися на основі принципів об'єктивності. Міфи і міфотворчість можуть розглядатися і як предмет філософсько-правових досліджень, і як предмет загальнотеоретичних юридичних досліджень» (Тіщенко Ю. В., 2014, с. 9).

У той же час можна стверджувати, що найбільш «привабливими» в очах дослідників залишаються політичні та історичні міфи. Видається, що останні не втрачають своєї актуальності як предмет дослідження через невблаганне бажання людського суспільства вивчати власну історію, активно «впливати» на її інтерпретацію, у тому числі – шляхом спростування раніше відомих історичних міфів та створення нових. Поширення політичних міфів безпосередньо пов'язане, на нашу думку, з відповідним «соціальним запитом» на політичні новини, політичні скандали тощо.

У сучасних наукових дослідженнях недостатньо вивченою, недооціненою дослідниками залишається проблематика правового міфу, його сутності, особливостей, конструктивної (деструктивної) ролі в правовій свідомості людини і суспільства.

Так само як амбітну мету можна розглядати методологію вивчення правового міфу, оскільки, як зазначає Баровська А. В., методологія дослідження міфу практично не була досі предметом аналізу (Баровська, 2013, с.10). На нашу думку, в сучасному науковому дискурсі існує цілком виправдана претензія на комплексне, багатовимірне дослідження складних феноменів, які виникають та функціонують відразу в кількох вимірах. Саме до таких феноменів, на нашу думку, належить правовий міф.

Аксіологічні аспекти правового міфу. З урахуванням зміцнення методологічного потенціалу правової аксіології видається необхідним проаналізувати ціннісно-правовий вимір міфу та міфологічного сприйняття дійсності.

За висновком Арзуманової Т. В., «утвердження тих чи інших цінностей як імперативно-беззаперечних для певної людської спільноти раціонально-ірраціональних конструктів потребує їх безапеляційного закорінення в ірраціонально-підсвідомому форматі буття людської психіки. А таке закорінення може забезпечити лише одне інформаційне, програмує людську поведінку явище – міф» (Арзуманова, 2008). Перераховані дослідницею властивості міфу дають змогу стверджувати, що «невмирущість» феномену міфу пов'язана саме з його вкоріненням у підсвідомість, яка забезпечує ірраціональний шар пізнання навколишнього світу. Притаманна людській психіці амбівалентність сприйняття світу підштовхує її розумову і вольову діяльність, примушує «раціоналізувати» картину світу, вивести із сутінків ті явища, які перебувають, так би мовити, у «сірій зоні» свідомості, щоб дати їм відповідну оцінку та ідентифікацію.

За висновками Тіщенко Ю. В., «правовий міф завжди постає як певна стереотипізація. Стереотипність розуміють як таке ставлення до цінностей соціальної сфери, в якому осмислення ситуації відбувається через розмежування приватного і суспільного за допомогою категорії інтересу» (Тіщенко Ю. В., 2014, с. 9).

Вічна дихотомія добра і зла у світі, численні ситуації вибору для людини між цими антагоністичними силами є тим «двигуном», який спричинює рух життєвого циклу правового міфу. На нашу думку, правовий міф дає людині змогу ідентифі-

кувати себе за будь-яких обставин як «доброго» (на відміну від опонентів, які маркуються як «злі» або «погані»). У такому сенсі правовий міф виступає не просто засобом пізнання та ідентифікації явищ правової реальності, а слугує надійним апологетом ціннісно-морального вибору людини та її поведінки, такою знаковою системою, яка має характер певної «індульгенції» для будь-яких дій (бездіяльності) людини.

Оскільки «синкретизм правового міфу є нероз'єднаністю раціональних та нераціональних засад правосвідомості» (Тіщенко, 2014, с. 9), на нашу думку, саме правовий міф виступає медіатором між ірраціональним та раціональним, між підсвідомим та свідомим, між емоціями та свідомо-вольовими діями (чи бездіяльністю). Отже, можна стверджувати, що правовий міф має непересічну (можливо, недооцінену) цінність як спосіб, технологія пізнання та освоєння правової реальності. Водночас, не можна заперечувати, що правовий міф (за умови його вкорінення у свідомість та підсвідомість) виступає певним «фільтром», «рожевими (або навпаки – чорними) окулярами», через які людина «бачить» та сприймає (або не бачить і не сприймає) цілком реальні явища. Тому міфологічне сприйняття дійсності, на нашу думку, є авторським, вибіркоким, певною мірою заангажованим.

Водночас, інструментальна цінність правового міфу не обмежується рамками гносеологічного процесу, завданнями спостереження та пізнання, а має потужний потенціал впливу і трансформації правової реальності.

Усвідомлення зазначеного потенціалу правового міфу відкриває широкий простір для його застосування з метою вкорінення в правову свідомість людини та, зрештою, цілого суспільства, відповідних правових (або антиправових) цінностей.

Правовий міф виступає засобом засвоєння правової дійсності, сприймаючи її амбівалентно: ірраціональні складові в структурі правового міфу забезпечують обґрунтування, виправдання, навіть секуляризацію дій певного суб'єкта в умовах відповідної правової реальності, а раціональні складові правового міфу спираються на усвідомлене сприйняття добра та зла, належного та заборонного. Отож правовий міф є амбівалентним за самою своєю природою. На нашу думку, саме ця

властивість правового міфу допомагає «здолати» фрагментарність сучасного права.

Як стверджує Гнатко М. М., «для надання правовим засадам життєдіяльності певного соціуму необхідної беззаперечності, імперативності, аксіоматичності ... самих лише раціональних засобів однозначно недостатньо. Необхідні ще й ірраціонально-емоційно-ціннісні інструменти. Належне поєднання ірраціональних і раціональних ресурсів утвердження у соціальній психіці суспільства і в індивідуальній психіці індивідів, оптимальним, дієвим чином втілюється якраз у... феномені міфу» (Гнатко, 2019, с. 70).

Процеси глобалізації та формування нової ери інформаційних взаємин у глобалізованому світі призвели до революційних змін у «тривимірному» поширенні соціальних та правових міфів, зокрема, у швидкості розповсюдження інформації, безперешкодному охопленні інформацією необмеженої кількості людей та можливості утворювати «нову якість» інформації шляхом застосування високотехнологічного обладнання та відповідних технологій. Зазначені чинники сприяли вдосконаленню соціальної міфотворчості, перетворенню її на мистецтво, або, коректніше, комплекс мистецтв – від мистецтва соціальної комунікації до мистецтва маніпуляції масовою свідомістю.

«Соціальна міфологія бере участь у формуванні національної, класової чи станової самосвідомості, її роль є визначальною для керування масами. Соціальний міф сучасного світу... сьогодні слугує ідеологічним підґрунтям для маніпуляції суспільною свідомістю» (Дарморіз, 2017, с. 33).

На нашу думку, саме політичні міфи часто виступають знаряддям певних політичних спекуляцій чи маніпуляцій. Наприклад, досліджуючи політичні міфи, Закіров М. зазначає, що керівництво пострадянських держав «на заміну міфологемі комуністичного будівництва активно створює та підтримує в суспільстві модерну міфологему незворотності демократичних перетворень». За висновком науковця, «політичний міф створює не суспільство, а влада чи певні політичні сили, які намагаються здобути цю владу» (Закіров, 2017, с. 635, 636). Поділяючи висновки дослідника, зазначимо, що проблематика політичного міфу потребує окремого комплексного дослідження. Втім, «засобом впливу на масову свідомість з боку

пануючих еліт» Дарморіз О. В. також називає міфи (а конкретніше – соціальні міфологеми), підкреслюючи, що «...дослідження соціальної міфології є дуже інформативним та продуктивним, адже активне продукування міфологем частіше пов'язане з нестабільністю суспільства» (Дарморіз, 2017, с. 34).

З урахуванням зазначеного можна стверджувати, що міфи, а точніше – ступінь їх поширення в суспільстві, можна вважати індикатором соціальної нестабільності та правової невизначеності.

Принципи взаємодії правового міфу та сучасної держави. Не можна не помітити, що навіть такий потужний соціальний інститут, як держава, не нехтує правовими міфами з урахуванням їхніх вищезгаданих властивостей.

Досліджуючи проблему визначення ролі правового міфу як окремого соціального феномену та визнання його інституціоналізації як ознаки сучасної держави, Тіщенко Ю. В. переконливо доводить, що «правовий міф може бути однією з важливих опор державного буття. Варто звернути увагу на те, що правовий міф, як стабілізаційний фактор існування й розвитку держави, в сучасних умовах набуває специфічних рис і нових характеристик» (Тіщенко, 2019, с. 458). Через поширення в суспільстві, одержання соціальної підтримки та вкорінення спочатку в правову свідомість окремих індивідуумів, а поступово – в суспільну правову свідомість відбувається легітимація правового міфу.

Можна стверджувати, що правові міфи пронизують всі рівні правової реальності сучасної держави, починаючи з правової свідомості (людини та суспільства) і закінчуючи процесами правотворення, правозастосування, правотлумачення.

На думку Завальнюк В. В., «закон також належить до тих явищ, чії контури затушовані міфом. Нам продовжують стверджувати, начебто закон виражає волю народу. Але хто, крім юристів, знає, що багато законів народжується в міністерських кабінетах: багато законів, ухвалених на сьогодні Верховною Радою, є результатом урядової ініціативи» (Завальнюк, 2012, с. 52). Правові міфи, які стосуються феноменології закону (і як форми існування права, і як акту діяльності держави) є дуже багатоманітними, їх спектр коливається в діапазоні від «закон – вираження волі народу»

(що можна вважати квінтесенцією міфу про верховенство закону) до «всі закони пишуться тільки для того, щоб їх порушувати» (міф, який став аксіомою правового нігілізму).

Надзвичайно важливим для подолання явищ правового нігілізму видається виявлення та вивчення соціально небезпечних (але поширених та вкоріненних у суспільну свідомість) правових міфів, їх ідентифікація з метою подальшої девальвації та спростування.

Не менш поширеними є правові міфи щодо потужності, спроможності, всесильності та, навпаки, неспроможності, «фрагментації» сучасного міжнародного права.

Дослідження національної наукової доктрини міжнародного права дає змогу стверджувати, що вітчизняні автори доволі часто дають суперечливу оцінку явищу «фрагментації міжнародного права». З одного боку, стверджують, що «найбільшого прогресу міжнародне право в останні роки досягло у вирішенні проблем економіки, розвитку, прав людини, навколишнього середовища, протидії злочинності, безпеки». З іншого боку, фактично негативний характер дістають оцінки появи та інституалізації права міжнародної торгівлі, міжнародного права захисту прав людини, міжнародного екологічного права, міжнародного кримінального права, права міжнародної безпеки, європейського права тощо» (Поединок О. Р., 2009, с. 501–502). На нашу думку, значна «присутність» правових міфів у предметному полі міжнародного права пов'язана з наявністю різних наукових шкіл, багатоманітністю правового дослідницького інструментарію, що спричиняє наявність таких контроверсійних висновків та правових оцінок.

Важливо підкреслити, що гнучка матерія правового міфу охоче сприймає, відображає та відтворює ідеологію консенсусу в суспільстві, що безпосередньо споріднює такий міф із правом. Саме на таку властивість правового міфу звертає увагу Гнатко М. М.: «... право, законодавчо-правова система будь-якої країни – це певна, хоча й надзвичайно важлива для життєдіяльності людей і відповідного суспільства, регулююча цю життєдіяльність умовність, своєрідна конвенція, домовленість певної людської спільноти» (Гнатко, 2019, с. 67–68).

На нашу думку, аксіоматичне твердження про зв'язок права і держави можна продовжити дещо дискусійним положенням про обопільний зв'язок держави з правовим міфом. Оскільки «для більшої достовірності сучасна людина потребує раціоналізації своїх міфологічних уявлень» (Дарморіз, 2017, с. 35), раціоналізація правового міфу здійснюється шляхом його позитивізації, тобто оформлення сформованих природно-історичним шляхом ідей про право та справедливість у вигляді правових приписів. Отож будь-який правовий міф прагне розповсюдження, соціальної підтримки, все більш широкого визнання, у найбільш амбітному підсумку – офіційного визнання та легітимації, що неможливо без потужного функціоналу держави.

У свою чергу, держава з прихильністю приймає від правового міфу «дари», що може виявлятися в поширенні невинувато етатистських настроїв, нераціональній вірі в справедливість та добродієність правлячої еліти, патріотизмі (феноменологія якого бере свій початок з правового міфу, що «життя людини належить державі»).

3. Висновки

1) Було проаналізовано аксіологічні аспекти правового міфу та міфологічного сприйняття дійсності та з'ясовано, що можна виявити кілька взаємопов'язаних властивостей досліджуваного міфу, що дають змогу стверджувати тезу про його власну та інструментальну цінність. Зокрема, власна (онтологічна) цінність правового міфу виявляється у формуванні певної знакової системи, яка є відображенням правової реальності у свідомості людини (або суспільства). Міфологічне сприйняття дійсності, на нашу думку, є авторським, вибіркоким, певною мірою заангажованим.

Натомість, інструментальну цінність правового міфу спостерігаємо в процесах пізнання людиною світу та правової реальності, у ході ідентифікації та самоідентифікації людини. Зокрема, правовий міф виступає не просто засобом пізнання та ідентифікації явищ правової реальності, а слугує надійним апологетом ціннісно-морального вибору людини та її поведінки, такою знаковою системою, яка має характер певної «індульгенції» для будь-яких дій (бездіяльності) людини.

Інструментальна цінність правового міфу не обмежується рамками гносеологічного процесу, завданнями спостереження та пізнання, а має потужний потенціал впливу і трансформації правової реальності. Усвідомлення зазначеного потенціалу правового міфу відкриває широкий простір для його застосування з метою вкорінення в правову свідомість людини та, зрештою, цілого суспільства, відповідних правових (або антиправових) цінностей.

2) Визначено принципи взаємодії правового міфу та сучасної держави. Будь-який правовий міф прагне розповсюдження, соціальної підтримки, все більш широкого визнання, у найбільш амбітному підсумку – офіційного визнання та легітимації, що неможливо без потужного функціоналу держави. Легітимація правового міфу відбувається через його поширення в суспільстві, одержання соціальної підтримки та вкорінення спочатку в правову свідомість окремих індивідуумів, а поступово – в суспільну правову свідомість.

Можна стверджувати, що правові міфи пронизують усі рівні правової реальності сучасної держави, починаючи з правової свідомості (людини та суспільства) і закінчуючи процесами правотворення, правозастосування, правотлумачення.

Надзвичайно важливим для подолання явищ правового нігілізму видається виявлення та вивчення соціально небезпечних (але поширених та вкорінених у суспільну свідомість) правових міфів, їх ідентифікація з метою подальшої девальвації та спростування.

На нашу думку, можна визначити загальні принципи взаємодії держави та правового міфу в сучасному суспільстві, які мають універсальний характер та поширюються на всі форми такої колаборації. Вважаємо, що таку взаємодію можна описати як «діалогове вікно», партнерство, яке неможливо назвати рівноправним, але точно можна визначити як обопільне.

Також видається доречним визначити спеціальні принципи, які описують взаємини держави з правовими міфами, що існують у сфері правотворення, правозастосування, тлумачення права тощо. Також доцільно провести розмежування принципів взаємодії держави та правових міфів, які набули поширення в доктрині конституційно-

го, кримінального, цивільного права тощо. Зазначені наукові проблеми зумовлюють перспективи подальших наукових досліджень.

Література:

- Арзуманова, Т. В. (2008). *Мифологии*. Москва: Олимп. 386 с.
- Бандура, О. О. (2000). *Єдність цінностей та істини у праві*. Київ: Вид-во Нац. акад. внутр. справ України. 200 с.
- Баровська, А. В. (2013). Міфи щодо європейської інтеграції в офіційному дискурсі ЄС: *аналіт. доп.* К.: НІСД, 72 с.
- Гнатко, М. М. (2019). Політико-міфологічне підґрунтя права як суспільного явища. *Держава і право: Збірник наукових праць. Серія Політичні науки*. Випуск 84 / Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Київ: Вид-во «Юридична думка», С. 66–78.
- Даниленко, Ю. (2008). Соціальна міфологія як соціокультурний феномен (філософський аналіз): *автореф. дис... к. філософ. н.*: 09.00.03; Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. К., 17 с.
- Дарморіз, О. В. (2017). Війна як концепт соціальної міфології. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. Вип. 18. С. 33–35.
- Завальнюк, В. В. (2012). Юридична антропологія про міфи позитивного права. *Актуальні грані загально-теоретичної юриспруденції: монографія* / [Ю. М. Оборотов, В. В., Завальнюк, В. В. Дудченко та ін. за ред. Ю. М. Оборотова. Одеса: Фенікс. С. 44–53.
- Закіров, М. (2017). Міф як засіб інформаційного впливу та інструмент політичної комунікації. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського: зб. наук. пр. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України*. Київ. Вип. 48. С. 630–644. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prnbuimviv_2017_48_48.
- Зубрицька, Л. (2005). Міф як феномен сучасної політики: *автореф. дис... к. політ. н.*: 23.00.01; Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. К., 18 с.
- Поєдинок, О. Р. (2009). Спеціальні, автономні, самодостатні, функціональні та цільові режими в міжнародному праві. *Держава і право: 36. наук. пр.* Вип. 45. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Вип. 45. С. 501–502.
- Полисаєв, О. (2009). Соціально-філософське дослідження трансісторичності міфологічного освоєння світу: *автореф. дис... д-ра філос. наук*: 09.00.03 / О. Полисаєв; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К., 32 с.

- Тіщенко, Ю. В. (2019). Інституціоналізація правового міфу як ознака сучасної держави. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 6. С. 457–460.
- Тіщенко, Ю. В. (2014). Правовий міф і правова міфотворчість як атрибути сучасного суспільства: *автореф. дис... к. юрид. наук*: 12.00.12 – філософія права. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса. 18 с.
- Шайгородський, Ю. (2009). *Політика: взаємодія реальності й міфу*. К.: Знання України. 400 с.

References:

- Arzumanova, T. V. (2008). *Mifologii* [Mythology]. Moskva: Olympus. (in Russian).
- Bandura, O. O. (2000). *Jednist' cinnostej ta istyny u pravi* [The unity of values and truth in law]. Kyiv: National Academy of Internal Affairs.
- Barovsjka, A. V. (2013). *Mify shhodo jevropejskoji integraciji v oficijnomu dyskursi JeS* [Myths about European integration in the official discourse of the EU]. Kyiv: National Institute for Strategic Studies.
- Ghnatko, M. M. (2019). *Polityko-mifologichne pidgruntja prava jak suspilnogho javyshha* [Political and mythological basis of law as a social phenomenon]. *State and Law*: V. M. Koretsky Institute of State and Law of National Academy of Science of Ukraine, no. 84, pp. 66–78.
- Danylenko, Ju. (2008). *Socialjna mifologhija jak sociokulturnyj fenomen (filosofskyj analiz)* [Social mythology as a socio-cultural phenomenon (philosophical analysis)] (PhD Thesis), Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv.
- Darmoriz, O. V. (2017). *Vijna jak koncept socialjnoji mifologhiji* [War as a concept of social mythology]. *Current Problems of Philosophy and Sociology*, no. 18, pp. 33–35.
- Zavaljnjuk, V. V. (2012). *Jurydychna antropologhija pro mify pozytyvnogho prava* [Legal anthropology of the myths of positive law]. *Aktualjni ghrani zaghaljnoteoretichnoji jursprudenciji* [Current aspects of general theoretical jurisprudence]. Odesa: Phoenix, pp. 44–53.
- Zakirov, M. (2017). *Mif jak zasib informacijnogho vplyvu ta instrument politychnoi komunikacii* [Myth as a Means of Information Impact and an Instrument of Political Communication]. Kyiv: Academic Papers of Vernadsky National Library of Ukraine, no. 48, pp. 630–644. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prnbuimviv_2017_48_48.

- Zubrycjka, L. (2005). *Mif jak fenomen suchasnoji polityky* [Myth as a phenomenon of modern politics] (PhD Thesis), Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv.
- Pojedynok, O. R. (2009). *Specialjni, avtonomni, samodostatni, funkcionaljni ta ciljovi rezhymy v mizhnarodnomu pravi* [Special, autonomous, self-sufficient, functional and targeted regimes in international law]. *State and Law: V. M. Koretsky Institut e of State and Law of National Academy of Science of Ukraine*, no. 45, pp. 501–502.
- Polysajev, O. (2009). *Socialjno-filosofsjske doslidzhennja transistorychnosti mifologichnogho osvojennja svitu* [Social-philosophical analysis of trance-historical mythological mastering of the world] (PhD Thesis). Kyiv: National Pedagogical Dragomanov University.
- Tishhenko, Ju. V. (2019). *Instytucionalizacija pravovogho mifu jak oznaka suchasnoji derzhavy* [Institutionalization of the legal myth as a sign of the modern state]. *Juridical scientific and electronic journal*, no. 6, pp. 457–460.
- Tishhenko, Ju. V. (2014). *Pravovyj mif i pravova mifotvorchistj jak atrybuty suchasnogho suspiljstva* [Legal Myth and Legal Myth-Making as the Attributes of Contemporary Society] (PhD Thesis), National University “Odessa Law Academy”.
- Shajghorodskij, Ju. (2009). *Polityka: vzajemodija realnosti j mifu* [Politics: interaction of reality and myth]. Kyiv: Knowledge of Ukraine (in Ukrainian).